

DP ZORA V SLIKAH

januar 2015

Zora

Državni program zgodnjega odkrivanja
predrakavih sprememb
materničnega vratu

Javnozdravstveni učinki DP ZORA

- Pozitivni učinki presejalnega programa so se v prvih desetih letih pokazali na dva načina: **vse manj je raka** na materničnem vratu (RMV) in **vse več je zgodaj odkritih in pravočasno zdravljenih predrakavih sprememb (Slika 1)**.

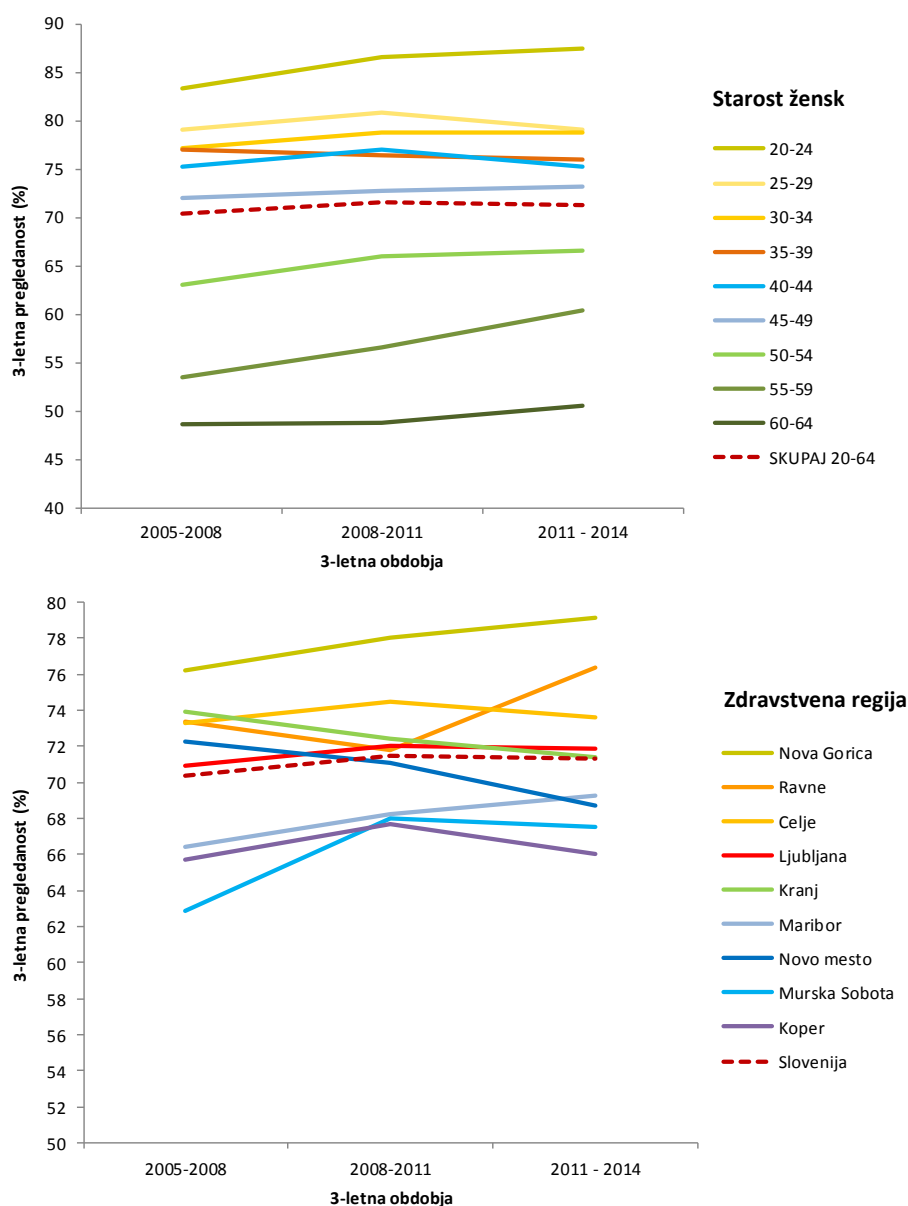
LETO	število novih primerov (incidenca)	število novih primerov/100.000 (groba incidenčna stopnja)	starostno standardizirana incidenčna stopnja (svetovni standard)
2013	122	11,7	7,9
2012	118	11,4	7,7
2011	142	13,7	9,0
2010	142	13,7	9,4
2009	131	12,7	8,8
2008	130	12,6	8,8
2007	154	15	10,5
2006	162	15,8	11,3
2005	182	17,8	12,7
2004	198	19,4	13,7
2003	211	20,7	15,3

Slika 1: Incidenca in incidenčna stopnja raka materničnega vratu od začetka DP ZORA do danes. Vir podatkov je Register raka RS, ki je dinamična baza podatkov, zato se število novih primerov lahko spreminja. Na **spletni strani ZORA (www.zora.onko-i.si)** število novih primerov posodabljammo ob večjih spremembah. Več podatkov o RMV in CIN3 do leta 2010 najdete na **spletnem portalu SLORA (www.slora.si)**, preko katerega lahko neposredno dostopate do podatkov o raku v Sloveniji in po svetu.

- **V letu 2012 je bila zabeležena najmanjša incidenca raka materničnega vratu v zadnjih 60. letih**, to je v obdobju odkar deluje Register raka RS. V tem letu je zbolelo skoraj polovico žensk manj kot leta 2003 (ko je bil uveden program ZORA) in okoli 60 % žensk manj kot v začetku 60-ih let, ko je bila incidenca raka materničnega vratu v Sloveniji največja – to je tudi v evropskem merilu odličen uspeh. V letu 2013 je bilo sicer zabeleženih nekaj primerov RMV več, vendar je število novih primerov znotraj pričakovanega naključnega letnega nihanja incidence RMV.

Pregledanost ciljne populacije po starosti in slovenskih regijah

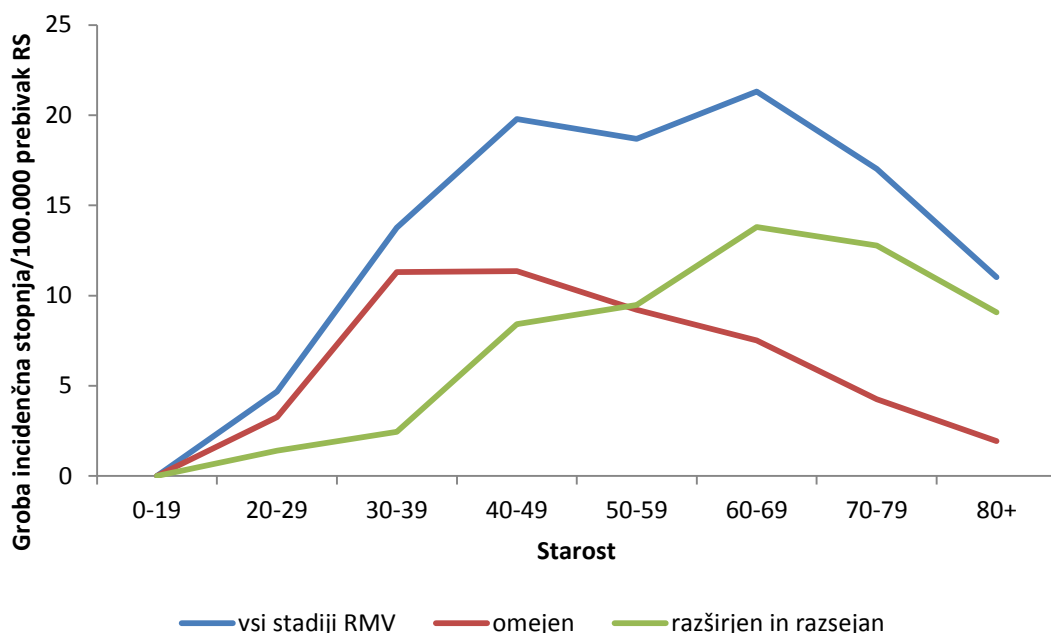
- Za učinkovito odkrivanje predrakavih in zgodnjih rakavih sprememb materničnega vratu je nujno, da se ženske redno udeležujejo presejalnih pregledov.
- V zadnjih petih letih je bilo v Sloveniji v okviru DP ZORA pregledanih nekaj čez **80 %** vseh žensk v ciljni skupini, kar nas glede pregledanosti uvršča v sam evropski vrh.
- Triletna pregledanost v Sloveniji v zadnjem obdobju presega **70 %** in dosega ciljno vrednost (Slika 2).
- Pregledanost ne dosega ciljne vrednosti v starostni skupini žensk od 50 do 64 let. Razveseljivo pa je, da se v tej starostni skupini pregledanost počasi povečuje (Slika 2, zgornja).
- Prav tako pregledanost ne dosega ciljne vrednosti v zdravstvenih regijah Murska Sobota, Koper, Maribor in Novo mesto. Razveseljivo je, da se pregledanost povečuje v zdravstvenih regijah Maribor, Ravne in Nova Gorica. Zaskrbljujoče pa je zmanjševanje pregledanosti v regijah Novo mesto, Koper in Kranj (Slika 2, spodnja).

Slika 2: Triletna pregledanost ciljne populacije (%) po starosti (zgoraj) in zdravstvenih regijah (spodaj) v treh triletnih obdobjih (1. julij 2005–30. junij 2008, 1. julij 2008–30. junij 2011, 1. julij 2011–30. junij 2014). (Vir: Register Zora, Onkološki inštitut Ljubljana, januar 2015).

V programu ZORA s pravočasnim odkrivanjem in zdravljenjem predrakavih sprememb materničnega vratu učinkovito preprečujemo raka. Prav tako je uspeh, če s presejalnim pregledom odkrijemo zgodnjo, omejeno obliko raka, ko je zdravljenje enostavno in prognoza dobra.

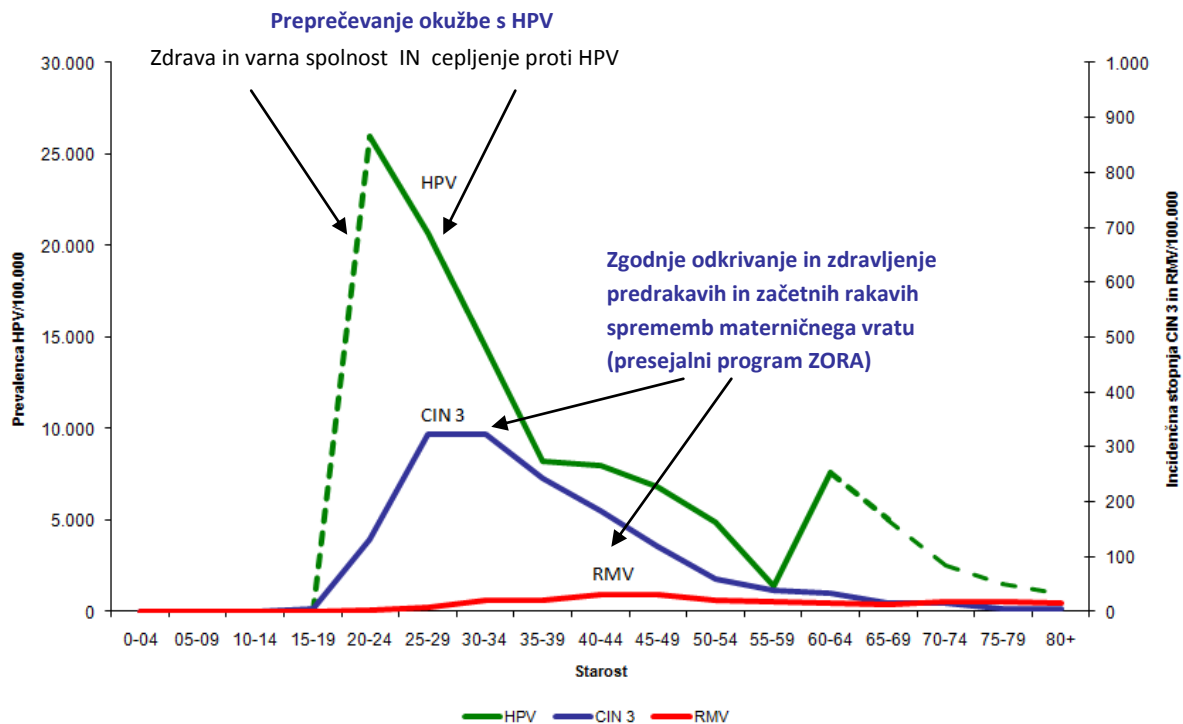
- **Predrakave in zgodnje rakave spremembe materničnega vratu praviloma ne povzročajo težav, zato jih brez presejalnih pregledov le redko odkrijemo.** Pri ženskah, ki se redno udeležujejo presejalnih pregledov, praviloma odkrijemo že predrakave spremembe (in jih zdravimo, preden se rak sploh razvije) ali pa odkrijemo raka v začetnem stadiju, ko je z enostavnim operativnim posegom dobro ozdravljiv, ženska pa praviloma ohrani maternico in lahko še vedno zanosi.
- **Večina žensk, ki zbolijo za rakom materničnega vratu, se ne udeležuje redno programa ZORA.** Neodživnice praviloma zbolijo za razširjeno ali razsejano obliko raka, pri katerem je napoved izida slabša. Ženske, ki se med 20. in 64. letom redno udeležujejo presejalnih pregledov, imajo pomembno manjše tveganje, da bodo kadarkoli zbolele za tem rakom kot ženske, ki se presejalnih pregledov ne udeležujejo redno.
- Slika 3 prikazuje dva vrhova pojavljanja RMV v Sloveniji glede na starost žensk – enega pri ženskah med 40. in 50. letom starosti, ter drugega med 60. in 70. letom. **Večina rakov pred 50. letom je odkritih v omejenem stadiju (rdeča črta), po 50. letu, ko je pregledanost premajhna, pa je vse več rakov odkritih v razširjenem ali razsejanem stadiju (zelena črta).** Ker od prvih predrakavih sprememb do raka mine v povprečju 10 let in več, zaradi premajhne pregledanosti po 50. letu lahko pričakujemo več razširjenega in razsejanega raka predvsem pri ženskah starih 60 let in več.

Slika 3: Groba incidenčna stopnja raka materničnega vratu (RMV) (modra barva) na 100.000 prebivalk Slovenije po starostnih skupinah. Ločeno sta prikazana omejen (rdeča črta) in razširjen ter razsejan stadij (zelena črta). (Vir: Register raka Republike Slovenije, Onkološki inštitut Ljubljana, 20. januar 2015).

Poznamo več možnosti preprečevanja raka materničnega vratu (RMV)

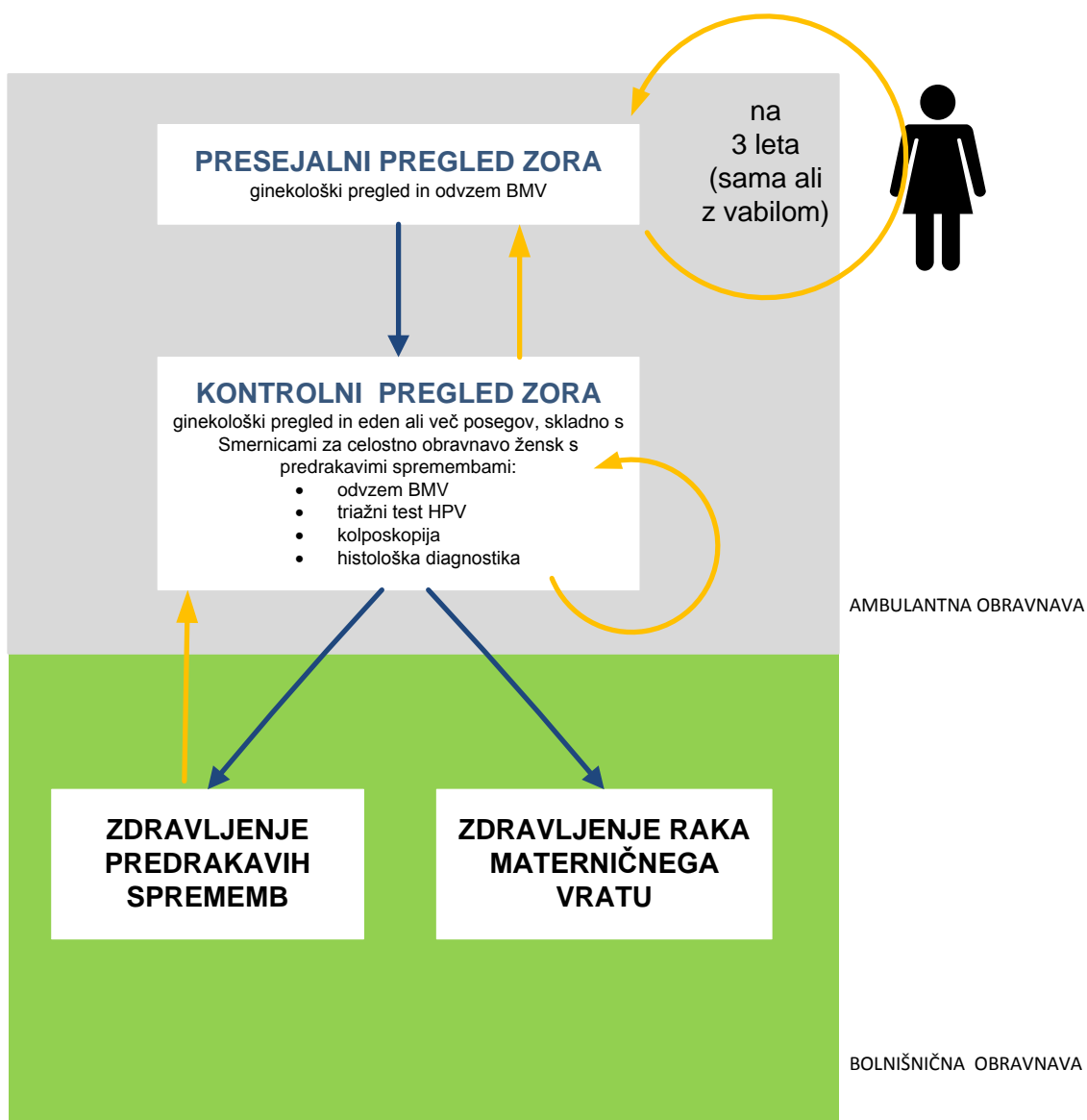
- **Okužba s HPV je zelo pogosta. Vsaj enkrat v življenju se z visokotveganimi HPV okuži večina spolno aktivnih moških in žensk**, večina se okuži v enem do dveh letih po začetku spolnih odnosov. V starosti 20–25 let je v Sloveniji v vsakem trenutku okuženih okoli 25 % vseh deklet, nato se s starostjo prevalenca okužb s HPV manjša, večja pa se incidenca predrakavih sprememb CIN in RMV (Slika 4).
- **Večina okužb pri ženskah izzveni v enem do dveh letih** (več kot 90 %), le redke okužbe vztrajajo in sčasoma postanejo nevarne za razvoj predrakavih sprememb CIN in kasneje RMV. Od okužbe s HPV do razvoja RMV mine v povprečju 10–15 let.
- **Postopen in počasen razvoj raka materničnega vratu nam omogoča različne načine preprečevanja raka materničnega vratu:** zdrav življenjski slog, vključno z zdravo in varno spolnostjo, cepljenje proti okužbi s HPV in zgodnje odkrivanje in zdravljenje predrakavih in začetnih rakavih sprememb materničnega vratu v okviru organiziranih populacijskih presejalnih programov (Slika 4).

Slika 4: Prevalenca okužbe z vsaj enim od visokotveganih HPV (zelena črta, leva os) in incidenca CIN 3 in RMV (modra in rdeča črta, desna os) v Sloveniji, po starostnih skupinah žensk. Črtkana črta predstavlja ekstrapolirane podatke iz tujih raziskav, ker slovenskih podatkov v teh starostnih skupinah ni. Vir podatkov: prevalenčna raziskava okužb s HPV v Sloveniji (Nacionalni inštitut za javno zdravje) in spletni portal Registra raka RS – SLORA, podatki za obdobje 2005-2009 (Onkološki inštitut Ljubljana).

Pot ženske skozi DP ZORA

- Državni program ZORA je ustanovila in ga vodi **država skupaj s stroko**. Nosilec programa je **Onkološki inštitut Ljubljana**.
- Ženska lahko pride na presejalni pregled sama vsake tri leta ali pa jo povabi njen **izbrani ginekolog**. Če Register ZORA pri določeni ženski štiri leta ne zabeleži izvida brisa materničnega vratu, ji pošlje vabilo **koordinacijski center ZORA** iz Onkološkega inštituta Ljubljana.
- Presejalne preglede žensk opravljajo ginekologi na primarni zdravstveni ravni. Na ginekološkem pregledu ginekolog ženski odvzame tudi **bris materničnega vratu**. Pošlje ga v **citološki laboratorij**, ki oceni ali so celice materničnega vratu v brisu normalne ali patološko spremenjene.
- Izvid brisa laboratorij sporoči ginekologu, ki žensko v primeru patološkega rezultata povabi na **nadaljnjo diagnostiko ali zdravljenje**, podatke v elektronski obliki pa posreduje Registru ZORA.
- Ginekolog pri ženskah z začetno-patološkim presejalnim brisom ali po zdravljenju predrakavih sprememb (pri točno določenih indikacijah in skladno s Smernicami za celostno obravnavo žensk s predrakavimi spremembami materničnega vratu) opravi tudi **triažni test HPV**. Negativen rezultat triažnega testa HPV pomeni manjše tveganje za razvoj raka materničnega vratu, kljub začetnim patološkim spremembam v brisu materničnega vratu.

Slika 5: Pot ženske skozi DP ZORA.